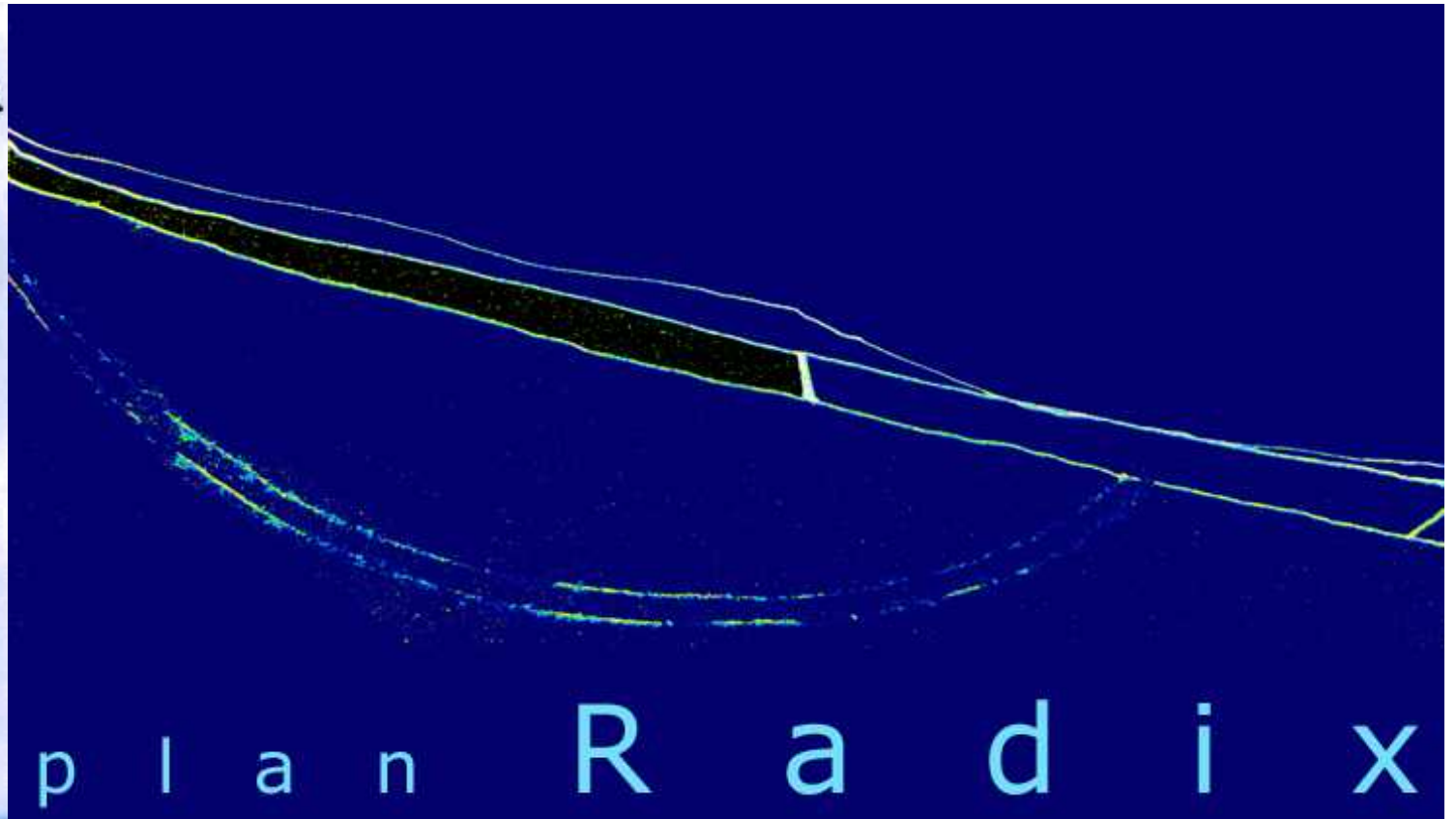
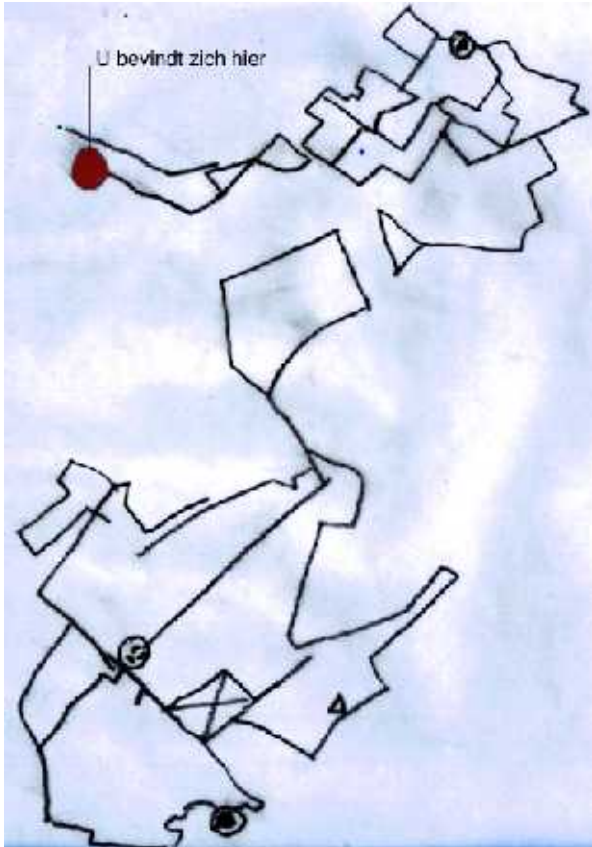

h a n d o u t b i j d e p r e s e n t a t i e

U b e v i n d t z i c h h i e r

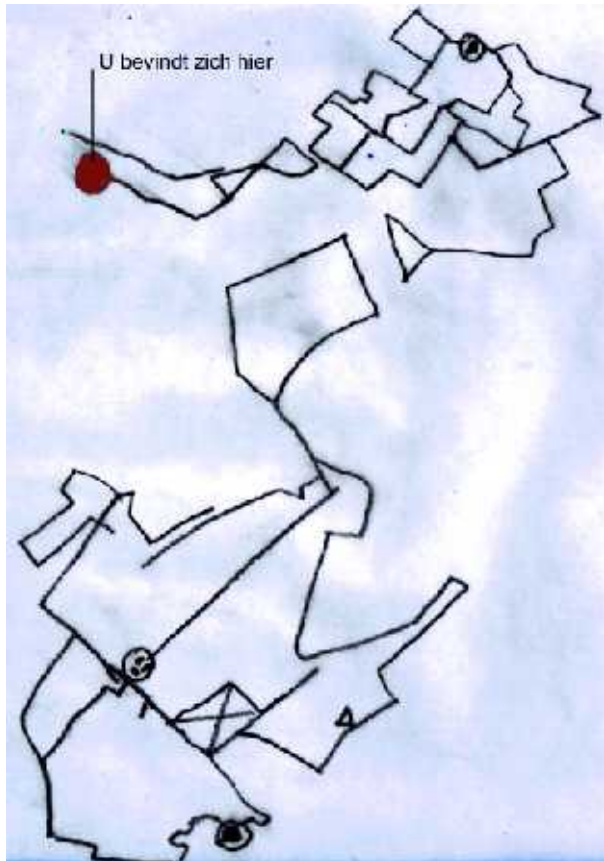

Paul van der Lee

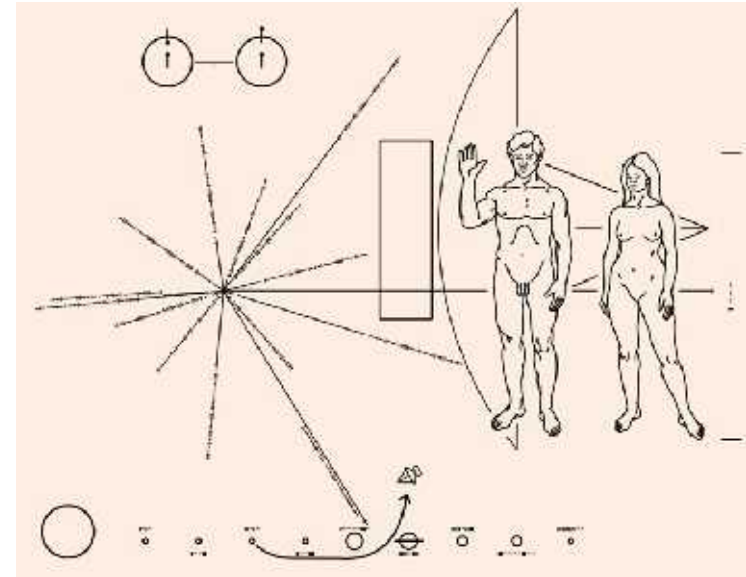
2010

Inhoud

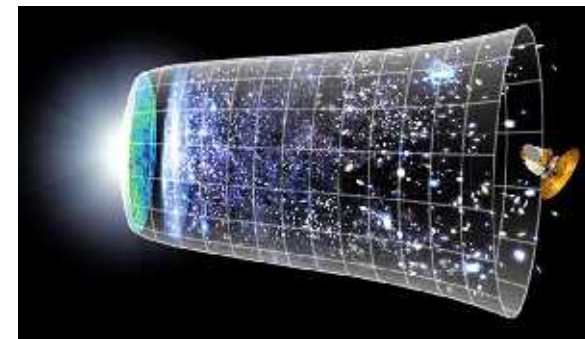
Van de oorsprong tot 1788	1 - 23
De romantische mens	24 - 35
De viering van het landschap	36 - 55
plan Radix	56 - 80

(1) Welkom allemaal.
 Hartelijk dank voor uw komst.
 Zoals in de uitnodiging stond, is dit een besloten bijeenkomst. Niet dat er iemand niet welkom zou zijn, integendeel. Maar het gaat om een persoonlijk verhaal. En een plan waar ik in stilte mee bezig ben. Die stilte wil ik in de toekomst verder opzoeken. Maar wat dat precies inhoudt - en hoe dat moet, weet ik nog niet.
 Hoe ver ik er op dit moment mee ben, vertel ik vanmiddag. Omdat ik zonder uitwisseling met u niet goed verder kom. Ik doe dit dus uit egocentrische overwegingen. Daar schaam ik mij voor. Maar ik doe het toch. Want ik hoop dat we daardoor samen iets - een pietsje - aan ons denklandschap kunnen toevoegen.
 Het verhaal bestaat grofweg uit twee delen: eerst wat over het denklandschap in de mens. En daarna plan Radix: over een plek die De Achterhoek heet.
 Ik dacht het eerst al improviserend te doen, maar dat bleek niet te kunnen. Want dan sta ik over 3 uur hier nog in m'n eentje te oren en zit u thuis al lang aan de piepers. Daarom heb ik het opgeschreven. Ik weet dat er mensen krap in de tijd zitten: als je weg moet of er genoeg van hebt - geen punt, gewoon gaan.
 Goed, waar zijn we?

(2) Ver van huis, in ieder geval. En de afstand wordt snel groter. Maar bij onze geplande bestemming zijn we nog lang niet.
 Dit is de verst van onszelf verwijderde afbeelding van de mens. In 1972 als plaquette in de Pioneer 10 gelanceerd, heeft het ons zonnestelsel inmiddels verlaten. Over 2 miljoen jaar komt hij aan bij de ster Aldebaran, in het sterrenbeeld Stier. Mijn sterrenbeeld.
 Over twee miljoen jaar komt deze afbeelding van de mens dus bij mijn oorsprong aan. Maar waar ligt mijn oorsprong?

(3) Dat is hier ergens.
 Hier in het heelal.
 Vanuit de Wmap- en Planck-satellieten kijken wetenschappers terug op de Big Bang. Dit is wat wij zo ongeveer snappen als onze eigen ruimte, als onze plek in de werkelijkheid. Dit is waar wij horen. U bevindt zich hier.
 Het schijnt dat er nog meer heelallen zijn. Maar dit is ons dan ons eigen heelal, onze eigen Achterhoek in de kosmos. Dit kennen wij. Hier willen wij niet weg. Dit is onze streek.

(4) Als we inzoomen, zien we ons dorp. De Melkweg. En bij dat pijltje is onze straat.

(6) Dan hier ons huis. 4,6 miljard jaar oud al. Zou je van deze afstand niet zeggen. Hier is het lijfelijk allemaal voor ons begonnen. Uit lucht en water zijn wij ontstaan. Hier liggen de redenen dat wij zijn zoals we zijn. Hier zijn Opa en Oma nog geboren.

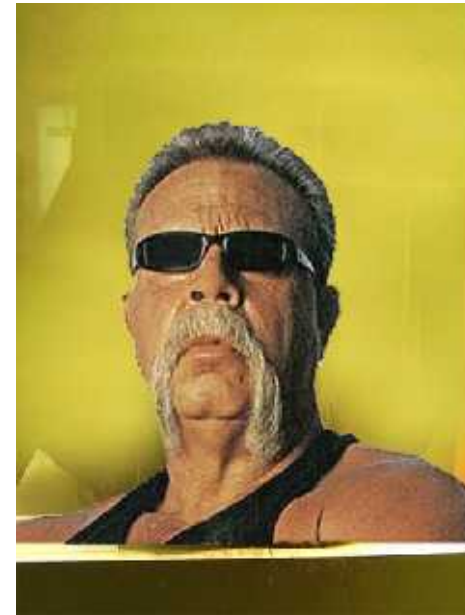
(5) Onze straat. Met daar op het eind die heetgebakerde wildeman van een Zon. En helemaal vooraan het bolle trapveldje waar we vroeger gingen spelen. Wedstrijdje tussen Amerikanen tegen Russen.

(7) Ik heb eigenlijk nooit last van heimwee gehad. Maar de mensen ze slapen, de wereld gaat dicht. En dan denk ik aan Brabant, want daar brandt nog licht. En daar niet alleen, zoals u ziet. Maar hieronder, in dit Achterhoekje van Afrika is het wél donker. Daar ligt de plek van ons duister verleden. Daar komt Oma vandaan.

(8) Dit is ze, oma Lucy. Zoals u ziet, gaat niet zo heel goed meer met haar. Oma is dan ook al 3,2 miljoen jaar oud. Zo te zien een beetje botontkalking. Vooral haar benen zien er wat sleets uit. Terwijl ze daar zo beroemd om is. Want zij had de eerste achterbeentjes waarop los gelopen kon worden. Daardoor had ze haar handen vrij om andere dingen mee te doen en werd ze steeds handiger. Dat was dan weer goed voor haar hersens. Ze gaf daardoor een gezond stel hersens aan ons door.

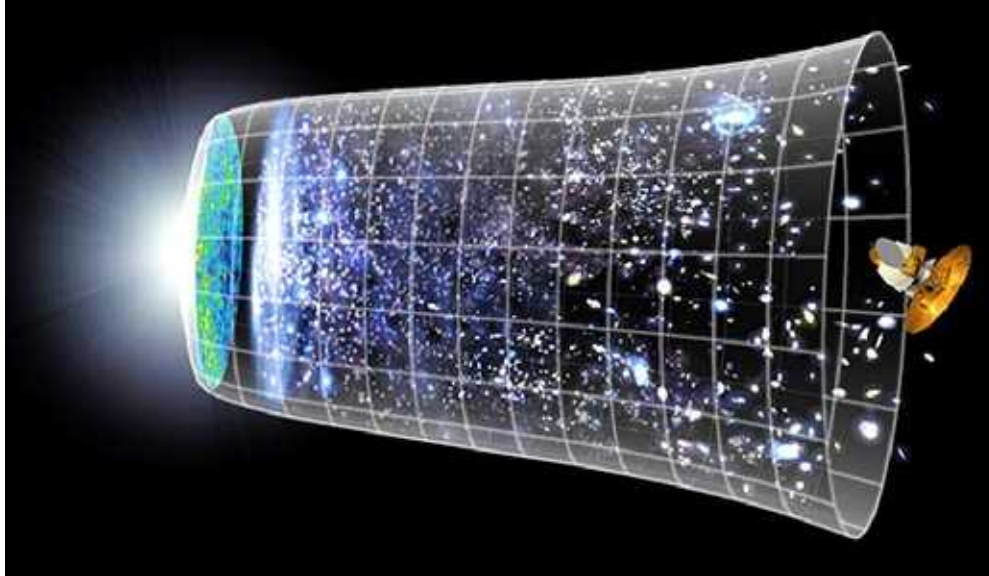
(10) Hoewel. Joep de G. heeft mij erop gewezen dat ik mij niet moet verbeelden dat ik als mens erg ver van de dieren af sta. En inderdaad, we hebben deze bekende Amerikaanse motorbouwer om ons daaraan te herinneren.

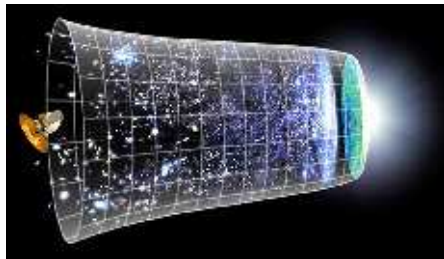
(9) Maar dat ging wel langzaam en via heel veel doodlopende omwegen. Hier zien we verre neef Paranthropus. 2,6 miljoen jaar oud. Gebruikte als eerste gereedschap. En je ziet aan z'n smoel dat ie bang is dat we het komen jatten. Maar hij bleek geen blijvertje. Wij stammen niet van hem af.

(11) De essentie van het onderscheid zien we niettemin hier: oma Lucy's benen hebben ons, homo-sapienzen, vooral een heel erg hoog voorhoofd opgeleverd. Zo hoog als dat van ons is het pas 200.000 jaar.

(12) En met dat hoge voorhoofd hebben we ons een beeld geschapen van alles wat er is: het universum: ons verleden, ons heden...

(12A) en als ze die satelliet, die nu dus terugkijkt in de tijd, nou eens zouden omdraaien, dan zagen we ook onze hoop en toekomst.

(12B)
Die beide samen - het aan elkaar geplakte gedachte-universum, ook wel blokuniversum genoemd, waar alles in zit, van het begin met de Big Bang tot het eind met de Big Crunch, of wat men daar verder nog bij gaat verzinnen - ervaren wij als waar en kenbaar.
Maar waar bevindt dat zich nu echt? Hier hoog boven De Gruitpoort?

(13) Of hier? Is dit niet het werkelijke blokuniversum? U bevindt zich hier. Hier zetelt onze kennis van tijd en ruimte werkelijk. De gedachtewereld, het landschap áchter het hoge voorhoofd van de homo-sapiens is minstens zo werkelijk als dat daarbuiten. En die hersens van de mens dwingen hem tot een ontdekkende relatie met het land, in plaats van een bijbehorende. Dat zal ik even uitleggen.

(14) Kijk, hier zien we het hoge voorhoofd in werkkleding. Het dier heeft niets nodig dan zijn huid om zijn leven in te leiden. Maar de mens, loerend naar het leven vanachter dat hoge voorhoofd, bespiegelt. De natuur waarin het dier lichamelijk en geestelijk volledig opgaat, wordt door de mens vanachter het hoge voorhoofd met verbazing gezien. De relatie tussen het menselijk binnenbrein en zijn buitenwereld zijn twee universa die met kunst en vliegwerk goed moet worden gehouden.
Al dansend, zingend, beelden snijdend en mythologiserend treedt de mens zijn vermeende werkelijkheid tegemoet.

(15) Ontroerend om te zien hoe de mens zich verkleedt als boom om zijn diepe verbondenheid met de boom te ervaren. En tegelijkertijd is het de uitdrukking van het besef geen boom te zijn. Het hebben van een vacht en de hele dag onbekommerd in je blote reet rondlopen als aap = natuur. Je verkleedt als boom om je relatie met een echte boom goed te houden, is de uiting van een complex verlangen = kunst.

(16) In het Afrika museum bij Nijmegen kun je goed voelen hoe sterk dat verlangen overgedragen kan worden op rituele kunstwerken. Het is letterlijk en figuurlijk wonderbaarlijk wat een kracht uit kan gaan van een bezielde object. Dat daarmee los komt van tijd en ruimte.

(17) Zelfs voor de rationeel afstandelijke westerse mens kan die kracht sterke inspiratie bieden. Zoals bekend bijvoorbeeld in het werk van Picasso, hier met een zelfportret dat wel een houten masker lijkt. Dat overstijgende, universeel herkenbare vind ik fascinerend.

(18) Dat wij vanuit iets fundamenteel collectiefs het bijzondere aan bijvoorbeeld deze kop herkennen, geeft mij troost. De troost dat het mogelijk is als mens iets zinnigs te doen.

(19) Waarbij ik binnen het verband van dit verhaal direct afstand wil nemen van de westerse betekenis van iets zinnigs doen. Want dat valt bijna niet los te maken van productief zijn en vooruitgang boeken. Maar ik bedoel het zoals deze man dat kan - of kón; iets zinnigs doen. De Aborigines hebben 50.000 jaar lang een betekenisvolle cultuur gehad, zonder ons soort vooruitgang of cumulatieve productie. Daar moeten we even bij stilstaan.

(20) De oudst bekende, langsturende homogene cultuur draait om stilstand. Ik ben niet uit op verheerlijking van de edele wilde, maar vergelijk dat eens met onze nu 200 jaar durende industriële productieneurose. Zonder groei werkt die niet, dus zijn wij als de dood voor stilstand. Toch is er een betekenisvolle cultuur met 50.000 jaar stabiel, cultureel rijk leven. Dit is een zogenoemde X-ray rotsschildering. Het bestaan van de Aboriginal cultuur ervaar ik als een indringende röntgenopname van onszelf.

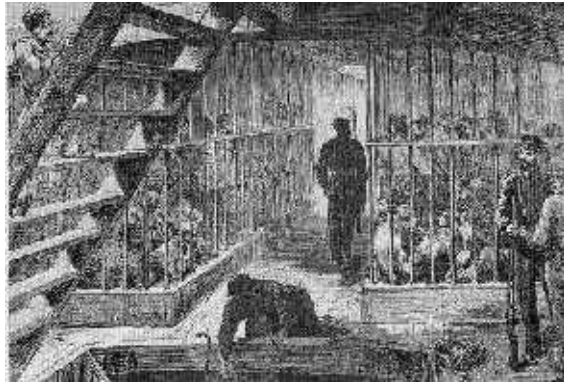
(21) De werkelijkheidsduiding - bij ons voornamelijk een taak van de wetenschap - heet daar de Dreaming. Een mythisch en literair stelsel van verhalen als een blokuniversum: verleden, heden en toekomst dood en leven het stoffelijke en het spirituele zijn allemaal in het heden verenigd. U bevindt zich hier. De Aboriginee bevond zich hier én tegelijkertijd ook daar, én toen, én straks.

(22) Maar dan, na die 50.000 jaar tekent een Aboriginee in het jaar ónzes heren 1788 déze vorm op een rots. De stilstand is voorbij. De trek van de mens rond de aarde is volbracht. De cirkel is rond. In 1788 komt de mens zichzelf tegen in zijn oudste vorm. En hij herkent zichzelf nauwelijks.

(23) Uit respect voor dit moment meende ik een haiku te moeten inlassen.

Het land ademde
traag en diep in de hitte
rust in - stilte uit

(24) De oudste cultuur van de wereld ooit, ontmoet in 1788 de westerse mens. De cirkel is rond: de mens is uit Afrika vertrokken, over de wereld verspreid geraakt en heeft zichzelf nu hervonden. Als een slang die zich in zijn eigen staart bijt.

Het is een weinig idyllische ontmoeting en de westerse mens heeft teveel problemen om wat te kunnen met het oude voorbeeld. De westerse mens heeft het daarvoor te druk met zijn maatschappelijke problemen. Europa barst ervan. Eén daarvan is het overschot aan gevangenen. Die worden naar Australië afgevoerd.

De mythische kennis van de primitieve mens is verdrongen door het eindeloos worstelen met maatschappelijke vraagstukken. En daar hoort eindeloze discussie over vooruitgang bij.

(25) Want kijk maar naar Doetinchem in die tijd; eind 18e eeuw. Hier lag toch wel een beetje de bakermat van de moderne polemieken. Van het politiek manifest. Want havezate Hagen - oftewel kasteel De Kelder, hier achter het ziekenhuis - is in die tijd eigendom van Johan Derk van der Capellen tot den Pol- voor de Doetinchemmers: dat is dus de man achter de Capellenstraat. Hij is niet vaak hier. Want hij is dus druk met de politiek. De Amerikaanse onafhankelijkheid en Franse Verlichting hebben hem geïnspireerd tot grote behoefte aan inspraak. Hij is patriot en tegen de Oranjegezinden van stadhouder Willem V.

In 1781 verspreidde hij in één nacht vanuit geblindeerde koetsen in de grote steden van de Republiek zijn 'Aan het Nederlandse volk'. Het pamflet had een geweldige impact en werd in alle omringende landen vertaald en verboden. Onze Johan is daarmee één van de trotse vaders van de opiniepers .

(26) De groeiende behoefte aan inspraak in de moderne zin des woords - dus het algemeen ventileren van unieke, individuele inzichten - hing uiteraard samen met het verlangen naar een betere wereld. De Europeaan zag op wonderbaarlijke wijze te midden van heftige technische en maatschappelijke ontwikkelingen in zijn opiniërende fantasie de meest heerlijke vergezichten opduiken.

Het was de vroeg-romantische mens, die aan de kust van de Aborigines opdook. Een mens waarvoor de moeilijke buitenwereld - de natuur - inmiddels niet zo belangrijk meer was als de binnenwereld - de individuele gedachte; de lokroep van de dagdroom.

Rodin maakte daarvoor met deze deur een prachtige romantische metafoor.

De deur stelt de hel van Dante voor. En te midden van alle gekte zit een bekende figuur. De moderne, romantische cultuurmens.

(27) De denker.

(28) De peinzener.

Memory of the World

Voorstel Kim Veltman:

1. Relativiteitstheorie
2. Het onbewuste
3. Abstracte kunst
4. Structuralisme
5. Moderne dialectiek

(29)Verward over de grote romantische thema's.

- Nog altijd onder het toezend oog van god
- met de rationele erfenis van de verlichting
- en altijd een sjacheraar gebleven
- maar met de vijf romantische uitdagingen:
 - * een fysieke held te zijn
 - * een intellectueel genie te worden
 - * de pure natuur van de edele wilde te bezitten
 - * zich in de alles verterende romantische liefde te storten
 - * op te gaan in de dierenliefde en liefde voor de natuur
 - * en de zwarte schoonheid van het naderend onheil onder ogen te zien.

(30) Deze cultuurmens start een versnelling in het geestelijk landschap die hij zelf niet meer kan bijhouden. Ook Doetinchem stort zich in de vaart der volkeren met media, openbaar vervoer en onderwijscentra. Het gaat gepaard met een verbazingwekkende verstedelijking: in 1800 3000 inwoners, in 1900 bijna 9000, in 2000 bijna 50.000. En het gedachtegoed groeit even hard mee. Niemand die het nog overziet.

(31) Hier het voorstel van Kim Veltman voor Unesco's Memory of the World. Dit is wat volgens hem door de Unesco beschermd moet worden als meest waardevolle gedachtenerfenis van de vorige eeuw. Prachtige denklandschappen, waarvan ik dacht dat we er wel even door zouden kunnen wandelen, maar daar is deze middag te kort voor. Hier razen ze voorbij alsof we in de sneltrain zitten. Een ander keertje misschien. Vreemd echter dat Veltman niet noemt waarvan we juist steeds weer herhalen dat we dát nooit mogen vergeten. Het grimmigste landschap van allemaal: de oorlog.

6. Autocalyps

(32) Of iets breder benoemd: de Autocalyps. Het vermogen van de mens om de apocalyps zelf te organiseren. Altijd was er al het schrikbeeld dat de goden de mens zouden vernietigen als straf voor hun gedrag. Maar tijdens de vorige eeuw hebben we onszelf definitief bewezen dat we ook daar god niet meer voor nodig hebben. Uit ons, en in onze omgeving is ontstaan wat Armando het schuldig landschap noemt. Het landschap dat wij aan onze waanzin medeplichtig maakten. Het landschap dat wij tot decor van onze infernale toneelstukken hebben gemaakt. Het landschap dat volledig toont wat wij zijn.

"Hij was een groot tovenaardie die in een muis kon veranderen"

(33) Doetinchem 1945. Het centrum daverd en brandt onder geallieerde bombardementen die misschien wel per ongeluk hier neergegoid worden. Op een boerderij bij De Slangenburg kilometers verderop kijkt de jonge Gerard Keurentjes - later raadslid - naar de branden in de verte en ziet hoe in de hitte as en papier tot op het erf rond zijn voeten vallen. Gerard pakt een snipper op en leest "Hij was een groot tovenaardie die in een muis kon veranderen". Ik moest eraan denken toen ik dit plaatje van de verwoeste stad in deze presentatie plakte. Een groot tovenaardie die in een muis was veranderd. God, Hitler, de mens. Ikzelf? Ik trok mijn jas aan en ging naar het Keurentjes Busken aan de Varseveldseweg. Daar heeft Gerard, allang gepensioneerd en inmiddels blind, een strook grond ingericht met zijn beeldhouwwerk. Een uniek en ontroerend plekje vol naïeve kunst. Ik liep daar rond en zag een prachtige tovenaardie. Het was koud. En vanuit een impuls reed ik voor het eerst sinds heel lang door naar abdij De Slangenburg. Waar in de kapel net een viering begon. Zeven overgebleven monniken zongen een uur lang voor een verre tovenaardie.

(34) En ik werd overmand door gepeins.
Want wat had de laat-romantische mens zich wel niet allemaal in zijn hoofd gehaald! Ik ga het niet eens allemaal opnoemen, maar ieder plaatjes staat voor een daadwerkelijke notie. Voor een bergpas in het denklandschap. En dan ben ik misschien wel iemand die een wat grotere neiging tot gepeins heeft dan de gemiddelde Nederlander. Maar iedereen die z'n hersens gebruikt, u dus ook, kan niet onder het besef uit dat het Europese voorhoofd voor zoveel bomen heeft gezorgd, dat er nauwelijks nog een bos is te zien.

Slechts beperkt weten
veel ongericht vermoeden
eeuwige onrust

(35) Haiku

(36) En nu is er dan dit! Dit is nieuw.
Dit is het Boekekeerlpad. Een wandeling van 6 kilometer bij buurtschap Heidenhoek, iets ten zuidoosten van Zelhem en aan de noordkant van landgoed De Slangenburg..
Nieuwe natuur, zoals dat heet, op initiatief van boeren, buurtbewoners, Staatsbosbeheer en het waterschap. Door zijn listige ontwerp is op een bescheiden oppervlak een optimale landschappelijke beleving van ruimtelijkheid gemaakt. Het is allemaal vrij klein, maar heel gevarieerd. Het beste van De Achterhoek - het fameuze coulisselandschap - is in een paar weilanden met een soort decorbouw heel geconcentreerd neergezet. Decorbouw klinkt misschien denigrerend, maar zo bedoel ik het helemaal niet. Coulissen - decor - het sluit prachtig op elkaar aan.
Het is de wonderbare landschapsvermenigvuldiging.

Foto: Herk Hilfernk

(37) Overal in de Achterhoek ontstaan van dit soort gebiedjes. Rondom Doetinchem ligt straks een hele gordel van inheems smaragd. Vroeger reed ik tussen het prikkeldraad door, kijkend over de weilanden - het land van een ander. Mooi, maar ik mocht er niet op. Nu schuiven beide als twee handen in elkaar. Al gaat dat voor de boeren met invoelbaar tandengeknars gepaard.

(38) Hier een nieuw landgoed aan de rand van het gebied, met de privé-huizen linksboven in de hoek, waarvoor vergunning is gegeven op voorwaarde dat het terrein grotendeels toegankelijk blijft. En rechtsonder zo'n corridor langs de Heidenhoekse vloed. Ik loop daar graag rond en voel mij plotseling ook landeigenaar. Ineens heb ik nieuwe ruimte. Gratis en voor niets heeft de Achterhoek, hebben de weldoeners achter het Boelekeerlspad mij tot landman gemaakt. Tot neo-aboriginee!

Foto: Stam

(39) Ik zie er de natuur zich op een nieuwe manier aan mij tonen. Het is geen toevoeging aan de complexiteit van onze maatschappij, terwijl het concept daar duidelijk wel uit voortkomt. Complexe thema's als krimp en de historische teruggang van het boeren leven, krijgen met de 'nieuwe natuur' een invulling.

(40) De nieuwe natuur maakt eigen, nieuwe ruimtes, die essentieel verschillen van de oude gebieden zoals De Slangenburg en de Kruisbergse bossen. Die zijn prachtig en waardevol als geconserveerd landschap. Het zijn oude enclaves die beschermd moeten worden en als voorouderlijke eilanden in hun omgeving liggen. Geweldig mooi.

(41) Maar wat mij zo inspireert in de nieuwe natuur van bijvoorbeeld het Boelekeerlspad, is dat je er de groeikracht voelt. Het is jong landschap dat zich lenig en nieuwsgierig al spelend tussen de benen van de oude weilanden door naar buiten wurmt om nieuwe contacten te zoeken. De nieuwe natuurroutes zijn de kleinkinderen van het oude landschap. En ik kreeg een ontzettende zin om al die levendigheid te gaan vieren!

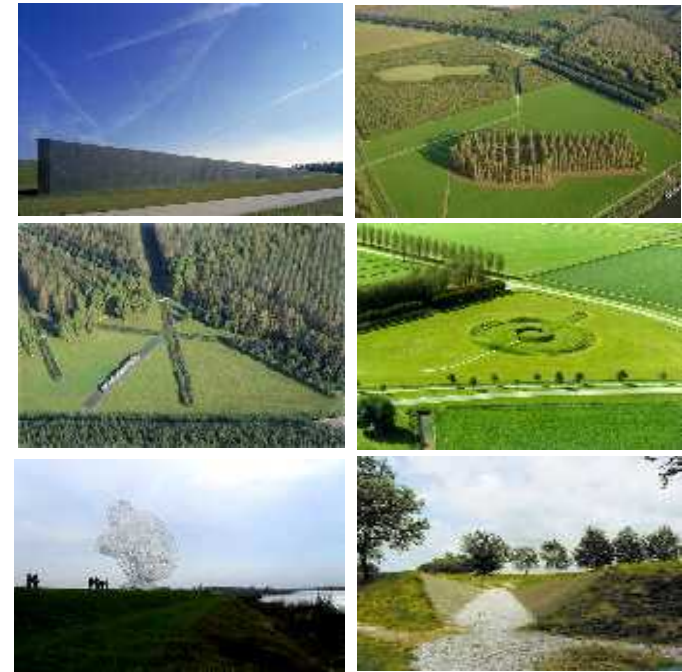
(42) Waardoor er iets op zijn plek viel. Mij viel op - zoals dat gaat, je weet het wel, maar je ziet het nog niet echt - dat er al een lange lijn van belangrijke vieringsplekken langs de Achterhoek loopt. Plekken waar het draait om het kunstzinnig vieren van de band tussen mens en landschap. Plekken voor een niet-stedelijke benadering van de beeldende kunst,. Plekken waar ik ook al jaren kom. Plekken waar het complexe denklandschap het groene landschap ontmoet. We gaan er heel even langs.

(43) Helemaal bovenaan in Den Helder het levenswerk van één kunstenaar: het Nollenproject van de in 2006 overleden Rudi van de Wint. Boeiend om te zien hoe hij vanuit losgeplaatste kunstwerken (rechts) naar architectuur (links) groeide.

(44) Architectuur doet het in de natuur opmerkelijk vaak beter dan losse, autonome kunstwerken.

(45) Dan de collectie Flevoland. Schitterende, gigantische werken van wereldniveau. Een manier van vieren die niet veel meer voor zal komen, vrees ik. De overheid kan geen mecenas op deze schaal meer zijn. Daarvoor is de band tussen belastingbetaler en kunst te dun geworden, denk ik.

(46) Door naar de Veluwe. Je kunt veel van haar zeggen, maar dit is een grote vrouw: Helene Kröller-Müller. Een mooier geschenk heeft zelden iemand aan het land gedaan. De Hoge Veluwe en een ongelofelijk museum.

(47) Ik vind de beeldentuin fantastisch, maar eigenlijk typisch stedelijk. Het is een soort parkeerplaats voor incidenten. De Hurkende Vrouw van Rodin op een kaal veldje naast zo'n maffe caravan van Van Lieshout is leuk, maar de relatie met het landschap is deels geforceerd en grotendeels gewoon afwezig.

(48) Door die stedelijke invloed is de Arnhemse tentoonstellingsserie Sonsbeek buiten de perken ook iedere keer weer zo'n geweldig, maar lastig experiment.

(49) Sinds 1949 zet men af en toe een bonte verzameling spullen tussen de struiken. Is dat het viere van het park? In 2008 vond ik de processie waarbij bewoners in optocht naar het park trokken misschien nog wel het meest opmerkelijke tentoonstellingsdeel.

(50) Dus geen spullen tussen de struiken parkeren. Maar wat dan wel? Iets conceptueel, zoals Beuys deed? En daar dan een tempel voor oprichten, zoals Schloss Moyland bij Kleef?

(51) Vind ik een heel aantrekkelijk idee. Laten we Beuys niet vergeten. Maar ook niet dat zijn aanpak heel tijdgebonden was: typisch jaren zeventig studentikozeiteit.

(52) Typisch van nu ligt iets verderop; bij Neuss-Düsseldorf. Insel Hombroich. Een prachtig eiland waar landschap, sfeer, kunst en architectuur geweldig samenkomen. Heel boeiend.

(53) En wij. Niet omdat wij in het genoemde rijtje thuishoren - nog niet - maar ook hier zijn er activiteiten die ons landschap vieren. Uiteraard hebben we bijvoorbeeld het Web, dat ook aan landschapskunst doet. Er zijn privé-tuinen die je kunt bezoeken. Het Boelekeerlpad is er, en is op zichzelf al mooi genoeg zonder dat er kunstroutes of andere aandrift op losgelaten hoeft te worden. En er zijn landschapsinitiatieven, zoals van Stichting Achterhoek weer mooi (Stam), die zich inspinnen voor de beleving van het landschap. Allemaal prachtig. En toch zie ik bij onze plek op de kaart nog iets anders voor me.

The Gift:
 - gezin
 - zorg
 - religie
 - kunst

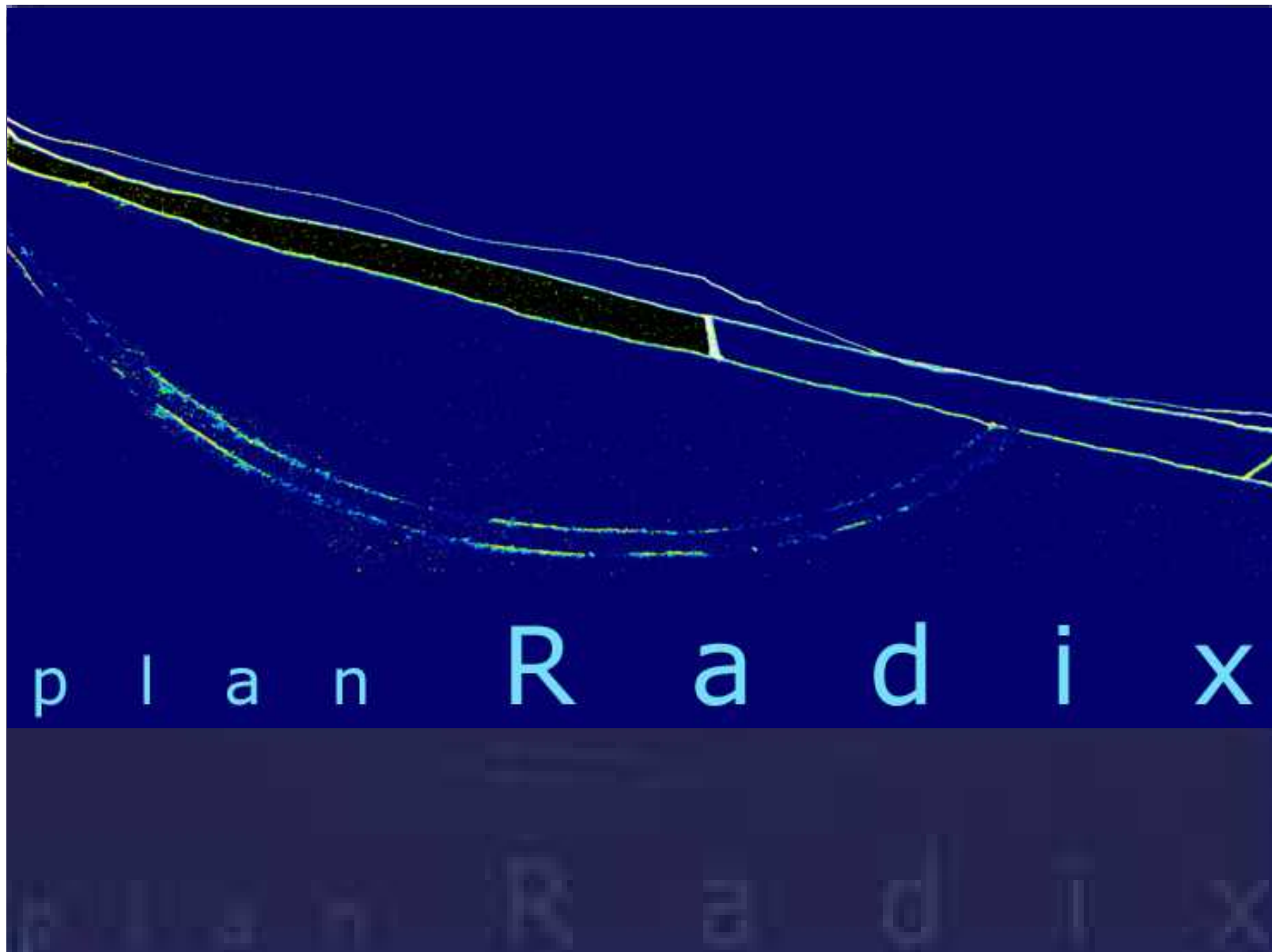

(54) Maar voordat ik over plan Radix begin, nog even een noodzakelijke zisprong. Geld. Aan alles wat een mens tegenwoordig kan verzinnen, is direct de vraag verbonden: wat kost het en wat levert het op. Zonder een hoofdrol voor geld of zakelijkheid lijkt eigenlijk geen enkel verhaal meer bestaansrecht te hebben. Een gedachte, die mij af en toe verleide de oeroude leefwereld van de Aborigines toch wel enigszins te verheerlijken. In je beschilderde bast altijd in de zon de natuur aanbidden door veel te vingerverven moet toch uiteindelijk een waardevoller leven zijn dan stijf van de stress vanachter een bureau onduidelijke deadlines weg te spoelen met sloten automatenkoffie. Maar goed, in ons klimaat moet je natuurlijk wel sparen voor de winter. En daarmee begint dan het gelazer. Gelukkig kreeg ik van mijn zoon een boek van de Amerikaanse professor Lewis Hyde. Die toont in zijn boek The Gift aan dat er maatschappelijke domeinen zijn waar een economische benadering nooit de bedoeling is geweest en alleen op gevaar van onderminning toegepast kan worden. U ziet ze hier. De motivatie om binnen deze domeinen werkzaam te zijn, kan nooit echt economisch zijn. Hyde stelt dat het de domeinen zijn waar het product per definitie een Gift is. Een gave; wat zowel geschenk als talent betekent. Hoe deze domeinen dan toch gefinancierd moeten worden, want ook moeders, verpleegsters, kunstenaars en gelovigen moeten eten, is een interessante maatschappelijke en actuele vraag. In verband met plan Radix laat ik het er voor dit moment bij dat geld mogelijkheden schept, maar niet echt een voorwaarde is. Plan Radix hoeft dan ook nauwelijks iets te kosten. Maar je kunt er ook heel zinnig miljoenen in steken.

Wat moet je zeggen

- niets - het afgewogene -

of al wat je bent

(56) Nu dan: plan Radix.
Radix is latijn voor wortel. Het deel van de plant dat je niet ziet, maar waardoor hij wel gevoed wordt. Het logo is de blauwdruk - de bouwtekening dus - van een landschapsinrichting. Dit zou gebouwd kunnen worden in een veld hier in de buurt. Maar het is beter dat dat niet gebeurt. Want ik heb het getekend omdat dat veld op zich al zo mooi is. Dit tekeningetje is een Dreaming. Ik wil deel van dat veld zijn met mijn denklandschap. De tekening is een teken van verlangen om te wortelen in dat veld.

(57) Een primitief, en toch complex verlangen. Je verkleden als boom in het besef geen boom te zijn.

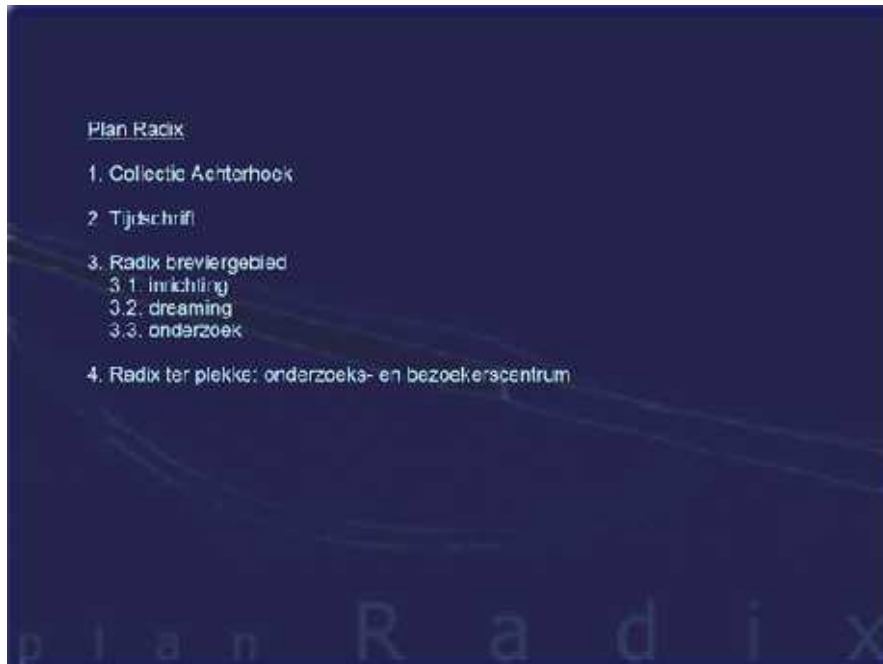

(58) Hoe wortelt de complexe, laat-romantische mens - die wij allen zijn - nu en in de toekomst in zijn landschap? Dat is de vraag die plan Radix op kunstzinnige wijze onderzoekt. Vanuit landschap De Achterhoek.

(59) Plan Radix rust daarbij op drie pijlers:

1. Het basismateriaal:
 - Het blokuniversum, en daarmee de natuur in de brede zin des woords, is de basis van alle denkbare schoonheid. Hier een plaatje van de Hubble-telescoop. Kijk eens in het heelal met die plaatjes via Google. Onvoorstelbaar.
 - Voor zover wij nu weten is het menselijk brein de enige plek in het heelal die bewust kennis neemt van die schoonheid. Ik voel dat als een soort verantwoordelijkheid die gevierd moet worden.
 - De langstlevende cultuur heeft 50.000 jaar min of meer stilgestaan bij een diepe, betekenisvolle manier van leven. Onze romantische noties van vooruitgang, innovatie en originaliteit zijn 200 jaar oud. En dus in de letterlijk zin van het woord nogal infantiele begrippen. Zij vormen (nog?) een mengeling van zegen en onheil.
 - Het Achterhoekse coulisselandschap beleeft door het decor van de 'nieuwe natuur' een wonderbare landschapsvermenigvuldiging. Wat een bron van vreugde is.
 - Het denklandschap van de complexe laat-romantische mens versnelt in verbazingwekkend tempo. Tussen die versnelling en de inrichting van nieuwe natuur ligt een belangrijke relatie. Het is voor mij essentieel die te onderzoeken.
2. Dan zijn er twee belangrijke referenties:
 - Voor kunstzinnig onderzoek is er een historische lijn aan voorbeelden, waartussen De Achterhoek een plek kan gaan innemen.
 - Basis daarvoor is de discipline der hedendaagse kunsten vanuit zijn autonome kracht. Dat is: de persoonlijke noodzaak tot betekenen. Het economische model daarvoor is de Gave.
3. En tot slot zijn er twee basisgedachten:
 - Ten eerste een variant op het al zo vaak, en ook hier weer misbruikte onzekerheidsprincipe van Heisenberg. In termen van plan Radix kan dat zo worden geformuleerd: de kunstzinnige betekenis van de Achterhoek is niet zeker totdat zij geobserveerd wordt.
 - En de laatste: het huidige cultureel allesomvattende paradigma is nog altijd de romantiek. Hedendaagse kunst zal zich moeten verhouden tot een mogelijk afscheid van die romantiek. Wat voor kunst blijft er dan over? Daarover is nog zo goed als niets bekend. Plan Radix neemt voorsnog de inschatting van Maarten Doorman (uit: De romantische orde) over: "De [post-romantische] kunst zou overgaan in andere culturele domeinen en onherkenbaar worden".

- (60) Op basis van de genoemde pijlers stel ik vier stappen voor.
- het beginnen van een collectie Achterhoek. En als je goed kijkt zie je, dat hij al bestaat.
 - een tijdschrift: nog altijd een prachtmiddel om kennis te delen.
 - een gebied: een stuk grond waar gedachte en landschap samenkomen.
 - en een plek: ieder verlangen - ook plan Radix - behoeft een tempel.

- (61) De collectie Achterhoek
- De voorbeeldmusea op de getoonde lijn draaien - op het steeds tijdelijke Sonsbeek na - allemaal om een collectie. Maar de uitgangspunten van plan Radix maken het niet logisch om losse kunstproducten te collectioneren. Dat zou ons impliciet richten op de kunstproductie. Produceren is iets wat niet alleen in de industrie, maar ook in de kunsten diep verankerd zit. Maar wie zegt dat een kunstenaar vooral moet produceren? In verband met het landschap en de eco-problematiek is juist een herbezinnen op productie nodig.
- Zoals we van meneer Hyde en zijn Gift hebben geleerd, is het sowieso al verkeerd-om om binnen het kunst domein de vraag naar wat een kunstcollectie voor ons zou moeten zijn, marktgericht, dus op bezitverwerving gericht, te benaderen.
- Het past Radix beter te veronderstellen dat de collectie er al is. Want dan hoeft je hem alleen nog maar waar te nemen om hem te laten bestaan.
- U hebt allemaal beelden van de Achterhoek in uw hoofd verzameld. Daarmee heeft ieder van ons al een eigen collectie Achterhoek. Door die beelden kunstzinnig te onderzoeken en met elkaar te delen, wordt de collectie zichtbaar.
- Ik heb bij wijze van oefening alvast vier min of meer willekeurige collectiestukken als voorbeeld in de collectie Radix opgenomen.

(62) Het kippenhok van Gerrie Kuipers met altaartje ervoor. Drie takken en een groepje van stenen en beeldjes. Staat gewoon in de tuin voor eigen lol. Een tuin in Doetinchem waar ik af en toe kom. En voor mij een belangrijk landschapswerk.

Gerrie Kuipers

De spirituele liede voor het leven is het leven zelf

waarneming teken betekenis betekenaar

Nepal

(63) In die tuin bevind ik mij niet in de gebruikelijk waar te nemen tuin. Het werk is een teken, met een betekenis en een betekenaar, die mij borgt en op meerdere manieren wortelt en verbindt met de Achterhoek. En - in dit geval - zelfs met Nepal. Door dit spontane kunstwerk weet ik dat de spiritualiteit in de Achterhoek - die ik ook ken van het oorlogrijke Christelijke verleden van de Achterhoek, en die ik gezien heb in de abdij van De Slangenburg en in het werk van Gerard Keurentjes - dat die spiritualiteit hier als een netwerk door het landschap loopt. Ik beleeft mijn spiritualiteit op een heel andere manier. Maar toch voel ik mij hiermee verbonden, en ontroert en troost mij dit. Een gave van Gerrie Kuipers.

(64) Tweede voorbeeld. Een van de mooiste foto's die ik ken van de Achterhoek. Een magische plek in de Drufabriek. Dit heeft voor mij de magie van een Venetiaanse werkplaats tijdens de renaissance. Het is het atelier van Henk Welling.

Henk Welling

waarneming

teken

Tekens in het land der levendes

Spiritualiteit en Stoffelijkheid
Macht en Onmacht
Woord en Beeld
Weten en Onweten
Zijn en Nietzijn
Zien en Horen

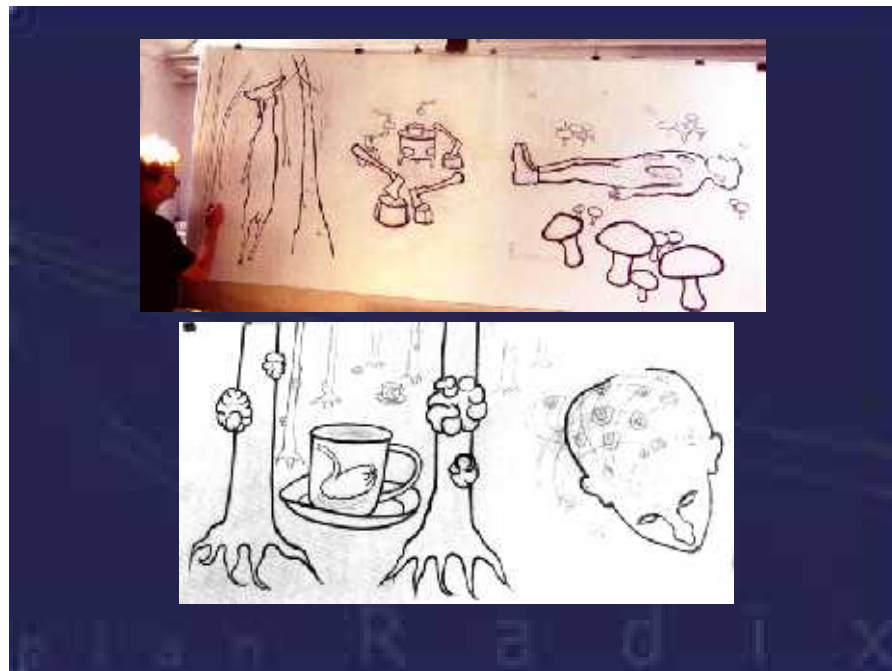
betekenis

betekenaar

Venetie

(65) De waarneming die aan het atelier van Welling vooraf gaat, heeft uiteraard te maken met het oude gebruik van de hal als voormalige ijzergieterij. Te meer ook omdat het werk van Welling sterk op ambachtelijke handeling teruggrijpt. En op herdenken. De betekenis van het werk heb ik overgetypt van de site van de tentoonstelling 'Tekens in het land der levendes', die Henk samen met Jos Sustrunk hield in een kerk in Nijmegen.

(Ik stel voor dat Radix de betekenis - in feite de literaire laag van het beeldende werk - zelf ook formuleert. Daar ben ik voor deze vier nog niet voldoende aan toegekomen.)
De manier waarop Welling ritueel, teken en ruimte combineert, maakt onder andere verband met de dood. De dode in het landschap, en onze blik op de dodenakker lijken mij bij verder kunstzinnig onderzoek binnen Plan Radix belangrijke onderwerpen. Ik kom daar zo nog even op terug.

Anne Semler

waarneming

teken

ieder erf een universum
vol lagen met beelden waarin de seizoenen,
gebruiken, geuren, mensen en materialen
in verband staan met (over)leven.
Het dagelijks leven als numineus sprookje.

betekenis

betekenaar

ieder boeren erf e.o.

(66) Anne Semler uit Lochem. Haar heb ik hier uitgekozen puur vanwege haar autonome werk. Er wordt waanzinnig veel autonoom werk gemaakt. In de Achterhoek vooral ook door veel amateurs. Maar ik denk niet dat veel daarvan de rituele relevantie heeft die nodig is voor de Radixcollectie Achterhoek. Annes werk toont voor mij dat autonome kracht van een werk altijd, dus ook in de post-romantiek, uitzonderlijk en van belang zal blijven.

(67) In onze cultuur bestaat de neiging om de actualiteit op te blazen, en de blijvende verhalen klein te houden. Sprookjes zijn dan ook voor kleintjes. Maar aan onze relatie met archetypen en de opgedane ervaringen in de kindertijd is niets kinderachtigs. In het werk van Anne Semler voel je de belevingswereld van het kind op het erf zich mengen met de latere reflectie van de volwasse. Een universeel gegeven, dat Anne's erf verbindt met alle erven van de wereld. Zij heeft vanuit die landschappelijkheid in de koepelgevangenis van Arnhem het grote binnenplein van een gigantisch werk voorzien. 2200 m2 vloer is een transparant luchtruim geworden waarin twee grote vleermuizen door de ether vliegen en in de (in een gedicht langs de rand) bezongen winter het wisselen van de seizoenen voelbaar wordt. Het natuurlijke - én het denklandschap vloeien in dit werk volkomen ineen. Het is het duiden van de werkelijkheid op een manier waarbij verworven kennis als vanzelfsprekend samengaat met mythische betekenis. In die zin is er een directe relatie met de Dreamings van de Aborigines in het werk van Anne Semler. Zo verbindt zij voor mij de Achterhoek met een 50.000 jaar oude cultuur van stilstand, d.w.z. met eeuwigdurende collectieve inhouden.

(68) Als laatste voorbeeld voor het inrichten van de Radixcollectie Achterhoek presenteert ik een hoofd. Het denklandschap van Joep de Graaff als totaal kunstwerk. Ooit ontwierp Marcel Duchamp zijn draagbaar museum. In de toekomst krijgen wij als opvolger van de chip het biologisch gekweekte geheugen. Welnu, zie hier het levend Achterhoekse museum voor hedendaagse kunst. Museum De Graaff.

Joep de Graaff

De mens huilt zich in uitingen om zich kenbaar te maken aan de ander in de hoop zo enige warmte te krijgen. Beschouwing vanuit mededogen biedt kans de schoonheid daarvan (in) te zien.

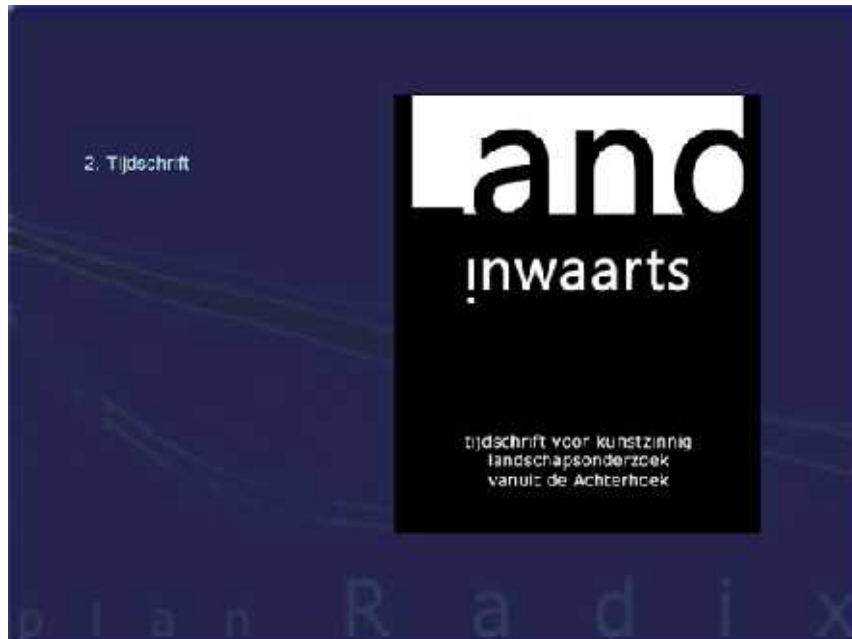
waarneming teken betekenis betekenaar

Westers cultureel denkraam als wandelend stadsbeeld

(69) Wij zijn allemaal musea. (Joseph Beuys zou trots op me zijn als hij dit hoorde!) In onze hoofden bevinden zich de prachtigste collecties. Zo zit hier in de zaal ook het door mij zeer bewonderde Jan Jenniskensmuseum voor empathische kunst kennis. En het Gerhard Simonetti architectuurmuseum. Ik heb hier voor museum Joep de Graaff gekozen, omdat hij als museum op zich al zo'n geweldig kunstwerk is. Als referentiebeeld daarvoor ziet u monsieur Jacques, van de Nederlandse kunstenaar Wenckebach. Het is de kunstminnende, geciviliseerde burger die overal opduikt waar iets interessants te zien is. Monsieur Jacques begon zijn carrière als beschouwer op de wereldtentoonstelling van 1958 in Brussel, waarvan het Atomium het bekendste overblijfsel is. Ook dat is een beeld dat goed past als basiswaarneming bij het hoofd van Joep de Graaff als kunstwerk. Want het kleinste kunstzinnig teken - het kunstatoom - is de verschijning van de kunstenaar zelf. Het kunstwerk is dan nog slechts het waarnemen door de kunstenaar van zijn omgeving, zonder dat dat al een beeld of schilderij is, of hoeft te worden. Joep's hoofd is daarmee de vleesgeworden reflectie op het productiviteitsvraagstuk van de kunstenaar, en daarmee de meest post-, en tevens zo u wilt, pre-romantische van de vier. Want voor Joep is de Verlichting nog altijd een veel bezocht denklandschap. Als gewezen wiskundestudent is hij geneigd tot levensordering op basis van de exacte wetenschappen. En zijn kunstbeschouwing toont daarvan de tekenen.

Zijn gelauwerde website 'De dans van de krokodil' is een van de meest kundige regionale kunstwebsites van Nederland.

Kijkt u op De dans van de krokodil onder de knop Doetinchem in beelden/Morphology of a small town, en u ziet een glasheldere, waardenrijke en toch betekenisvolle beeldanalyse van Doetinchem. Op het gevaar af geheel in kunstgelul te vervallen, heb ik geprobeerd met de betekenaar aan te geven dat het hier om een beeldhouwende manier van denken gaat. We zien een eenvoudige Chinese kapperszaak. Als zoon van een eenvoudige kapper te Aalten, heeft Joep de reflectie op zijn jeugd tot kunstzinnig basisconcept gevormd. In feite heeft hij zijn medemenselijkheid gestileerd. Zijn kunstkritische waarneming leidt daardoor tot een diepe waardering voor, en verbondenheid met de schoonheid van de sappelende medemens. Zijn manier van kijken is kunst, omdat hij in een per-ongelukke Chinees de fundamentele vorm van zijn Aaltense vader vindt, op dezelfde manier als een beeldhouwer een vorm vindt in een stuk steen. Zoals gezegd: het bestaan is niet zeker totdat het geobserveerd wordt. En voor die observatie zijn hoofden als dat van Joep nodig.

(70) Daarom nu punt 2 van plan Radix. Het delen. Mij lijkt het een groot genoegen als er een Achterhoeks tijdschrift voor kunstzinnig landschapsonderzoek komt. Nogmaals: waarbij het gaat om zowel het denklandschap - als het natuurlijk landschap. Waarbij opzet en inhoud recht moeten doen aan het verbreden van de blik. Dat verbreden begint dan al met het loslaten van de gedachten bij een tijdschrift, namelijk dat het met vaste intervallen en gefinancierd door adverteerders vanuit een gestaald uitgeverkantoor rendabel de wereld in moet. Niet dat dat verboden is. Integendeel, het zou zelfs heel mooi kunnen zijn. Maar zo begint het hier niet.

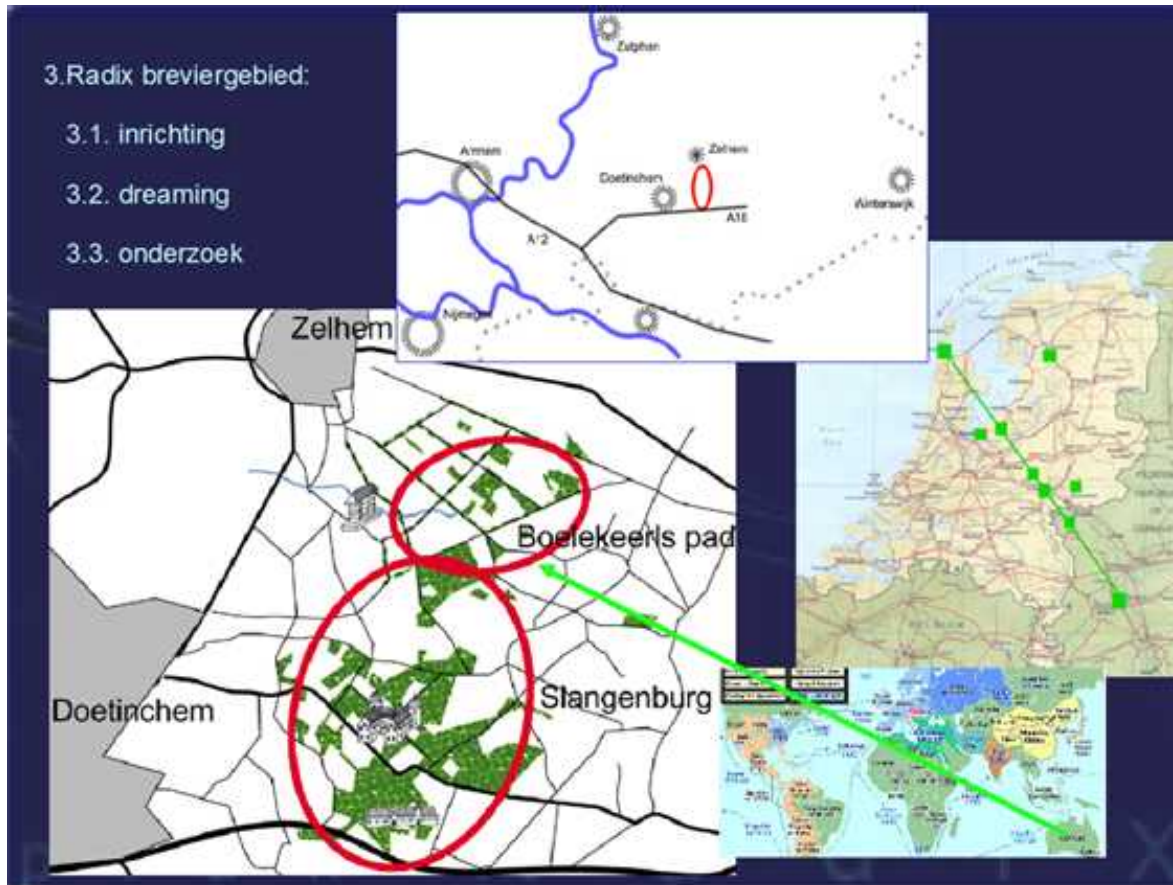
(71) Hier proefnummer 1, dat eind vorig jaar verscheen in een oplage van 1. Door mij over het werk van mijn zoon Arthur aan hem gestuurd. En nummer 2 - zijn reactie aan mij, ook in een oplage van 1. Ik hoop op een organische groei van Landinwaarts, waarin de collectie Achterhoek verzameld kan worden. Ik ga daar zelf in ieder geval mee door, en wie weet is deze presentatie aanleiding om een redactietje te vormen en samen op zoek te gaan naar een stencilmachine.

3. Radix breviergebied:

3.1. inrichting

3.2. dreaming

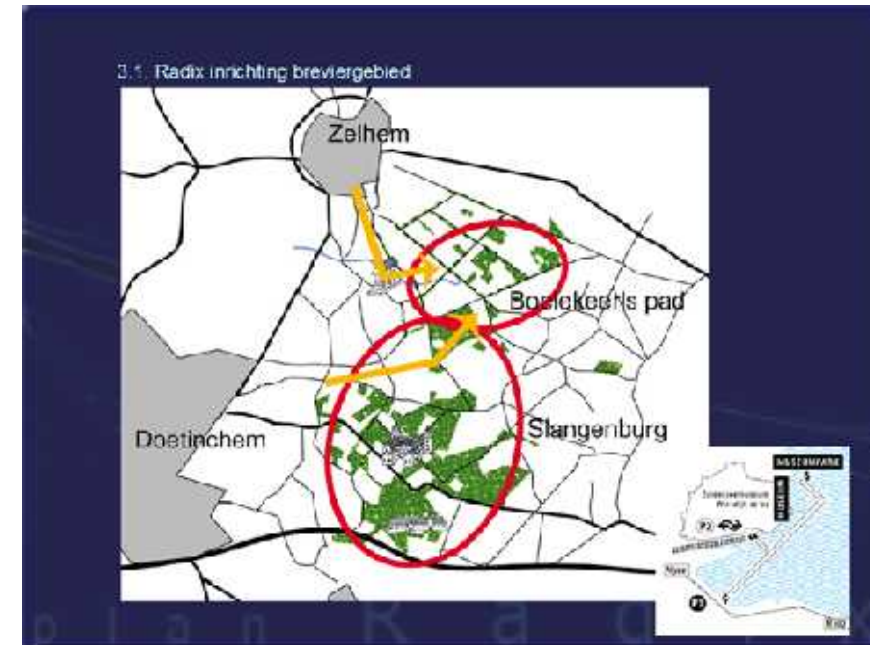
3.3. onderzoek

(72) Punt 3. Ik geloof dat het kunstklimaat van de Achterhoek een sterkere focus nodig heeft. Collectievorming en een tijdschrift als Landinwaarts draagt daaraan bij. Maar het is belangrijk ook werkelijk en praktisch ruimte te geven aan kunstonderzoek. Zoals dat gebeurt bij de landschapsmusea die ik genoemd heb.

Wil zo'n regionale aanpak wat voorstellen, dan is een mondiale oriëntatie noodzakelijk. Zoals we in het begin zagen, heeft iedereen die hier zit niet alleen deze omgeving, maar het hele heelal als denklandschap. De musea op de groene lijn hebben de mondiale kunsthistorie als referentiekader. Een professioneel Achterhoekse kunstklimaat kan niet anders. Maar tegelijkertijd moet ze wél regionaal wortelen.

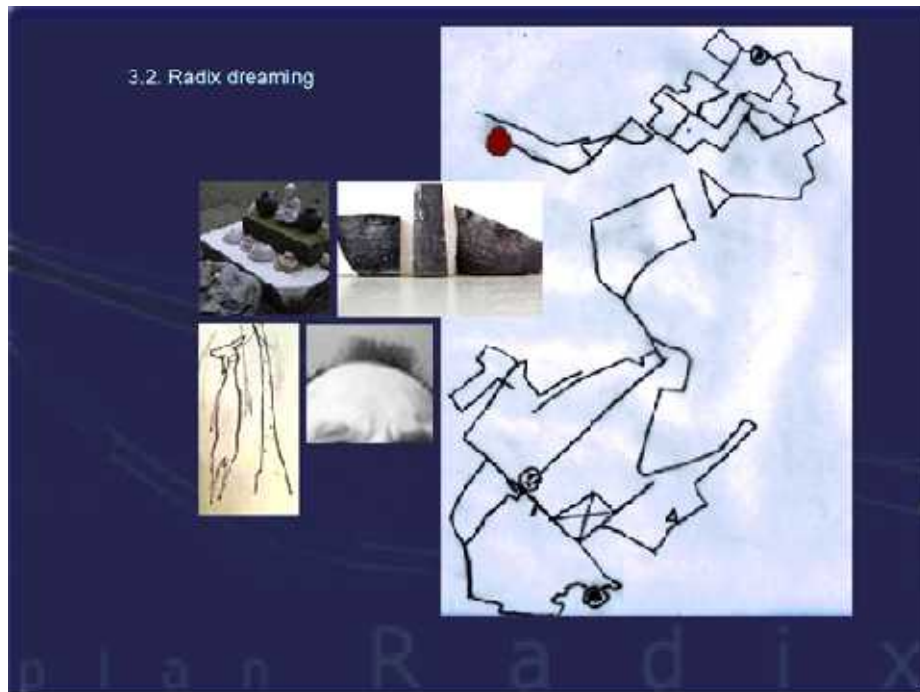
Aansluitend op de kracht van dit gebied, wil ik graag de referentie van kloostertuin proberen. Landgoed De Slangenburg is dat in zekere zin al, en dan in een open, christelijke traditie. Het Boelekeerlspad kan dat in seculiere zin worden. Ik heb het daarom 'breviergebied' genoemd. De kloosterling gebruikt een tuin om al wandelend te bidden. Ook ongelovigen kunnen dat: je al kuierend op het wezenlijke concentreren.

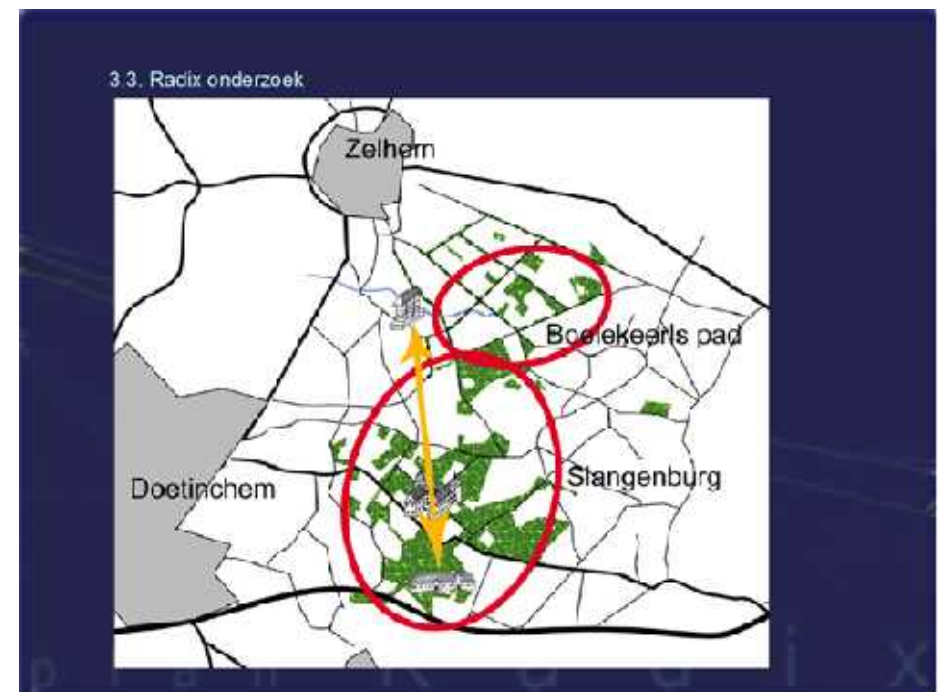
(73) Daarvoor hoeft er niets te veranderen in het gebied van Plan Radix. Er hoeven niet per se, zoals op die andere plekken op de lijn, kunstwerken tussen de struiken gezet te gaan worden. En er hoeven al helemaal geen drommen mensen op af te komen..

Want je komt voor jezelf: om je er te concentreren op je wortels en het landschap.

Voor de overgang van drukte naar concentratie zou het daarom wél mooi zijn als het Boelekeerlsgedebied al vanaf Zelhem (bijvoorbeeld vanaf museum Smedekinck) en vanaf IJzevoorde in de bijbehorende inrichtingsstijl wandelend te bereiken zou zijn. Een beetje te vergelijken met het Zuiderzeemuseum, waar je vanaf een parkeerplaats met een boottocht naar de ingang al helemaal in de stemming wordt gebracht.

(74) Dat brevieren kan de nieuwe natuur betekenen: Bedromen. Kunstzinnig onderzoeken. Als een willekeurig onderzoeksvoorbeeld een luchtig onderwerp, want kunst hoeft niet altijd zwaar te zijn. Bijvoorbeeld het verdwijnen van de hemelse dood. De babyboom loopt af. Mijn generatie wordt oud. Het grote sterven gaat beginnen. Maar de betekenis daarvan is mij onbekend. De hemel is de deur uit gedaan, ook door mij. En dus hebben de ongelovige doden geen plaats meer om heen te gaan. Er rest het niets. Maar dat ervaar ik als van een cultuur-historisch ongekeerde armoedigheid. Hoezeer ik ook een bewonderaar ben van de Verlichting en de ratio, zonder zinvolle dood kunnen we net zo goed blijven leven. Maar hoe moet dat dan met de AOW?

(75) Vanuit de autonome kunststukken in de radixcollectie Achterhoek, is het logisch te zoeken naar aanknopingspunten. Ik ervaar het breviergebied als denkraam. En als interessante aanvulling op - dan wel tegenpool van de christelijke Slangenbrug. Vanuit de collectie Achterhoek kan het Radix onderzoek gevoed worden. Onderzoek wil zeggen: systematische beschouwing. Hoe dat precies moet - en wat precies de praktische relatie tussen breviergebied en collectie moet worden - dat gaan we gewoon uitproberen. De pijl op de kaart legt een mogelijk verband tussen de abdij van De Slangenbrug (onderaan) en het Boeyinkcomplex, dat als logische poort naar het Boelekeerlsgebied kan gaan leiden. De Achterhoek zou daarmee een bijzondere plek rijker zijn.

(76) Twee voorbeeld-oorden daarvoor zijn museum Belvédère bij Heerenveen, en museum De Paviljoens in Almere. Het gaat hier te ver om er diep op in te gaan, maar De Paviljoens probeert met voortdurend onderzoek in het museum landschapskunst in zijn ontwikkeling te verbinden, en verbonden te houden met de grote collectie die in de buitengebieden ligt. En Belvédère is een nieuw museum dat gebaseerd is op Friese kunst, waarbij relevant werk van elders wordt geëxposeerd (zoals hier horizononderzoek van de Zeeuwse Dave Meijer). Het is inspirerend om te zien hoe daar het oude landgoed Oranjewoud prachtig aangesloten is op het nieuwe park van het museum, dat vervolgens uitloopt in het Friese platteland. In feite zeer vergelijkbaar met de aansluiting van De Slangenbrug op het Boelekeerlspad en het Achterhoekse platteland. Alleen is bij ons de schaal veel groter en de kunstzinnige inhoud veel kleiner.

4. Radix ter plekke

(77) Een kunstzinnig onderzoekscentrum met museale functie zou voor de Achterhoek een prachtige aanwinst zijn. Ik hoop dat uit het voorgaande blijkt dat het ook een logische gedachte is. Het zou een symbolische poort voor het achterland kunnen zijn, zoals de Paviljoens in Almere en Belvédère in Heerenveen. Overigens vind ik dat de 'nieuwe natuur' sowieso een gezamenlijk bezoekerscentrum verdient. Hier zijn wat vrijstaande pandjes waar misschien wat mee te beginnen valt. Het silogebouw in Wehl, Vredestein, een mogelijk toekomstig vrijkomende boerderij in het breviergebied. Of dus het reeds lang leegstaande Boeyinkcomplex. Mocht Plan Radix voldoende autonome energie blijken te bezitten om ook ter plekke wat te beginnen, dan zou ikzelf uiteraard de voorkeur geven aan een van de beide laatsten.

(79) Het complex is een heldere architectonische aanwezigheid - als referentie heb ik een gebouw van Per Kirkeby in Insel Hombroich erbij gezet. Het zou een poortfunctie naar de Achterhoek uitstekend aankunnen.

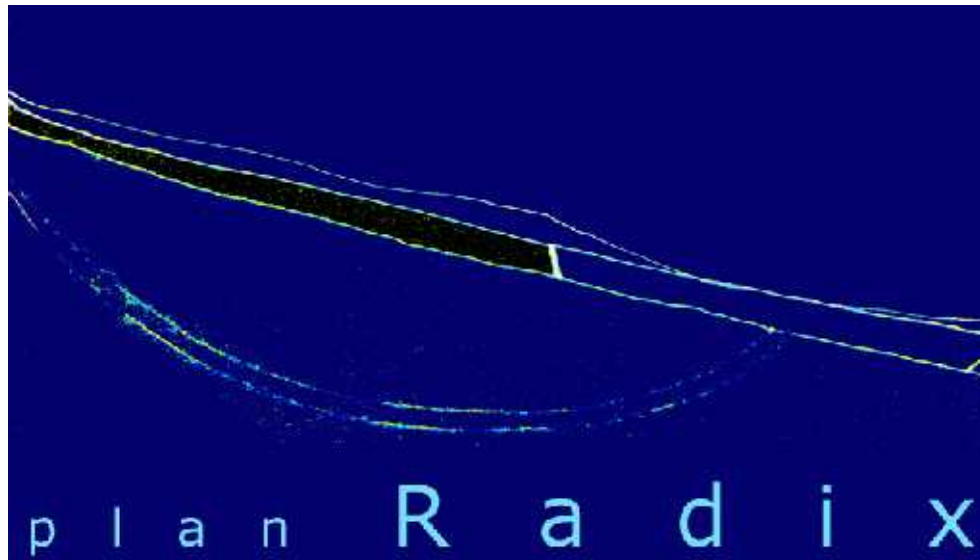

(78) Ik weet dat er al menig plan onhaalbaar is gebleken voor het Boeyinkcomplex, maar het blijft een geweldige locatie. Het is een perfect vertrekpunt voor landschapsbezoekers, kunstzinnig onderzoek, stilte en stilstand.

Het bevindt zich hier, voor niets

- de collectie
- het tijdschrift
- het breviergebied
- ter plekke

(80) Het zou geweldig zijn als zoiets op gang kwam. Maar Plan Radix richt zich, zoals gezegd, niet op de economische weg. Niets hoeft.
De vier onderdelen van Plan Radix zijn er, kosten niets en zijn bij deze ook van u.
Ik ga er gewoon op mijn manier mee door. En wie weet gaan we samen verder.
Mijn beloning is in ieder geval nu reeds erg groot, want ik heb u dit allemaal mogen vertellen.
Heel hartelijk dank daarvoor!

Een verse vis droomt
omstreamd door glinsteringen

Colofon

Deze hand-out is gemaakt van de voordracht *U bevindt zich hier*, inclusief de presentatie van *plan Radix*, die Paul van der Lee hield tijdens een besloten bijeenkomst op 28 maart 2010 in De Gruitpoort te Doetinchem.

Naast de projectie van de presentatie draaide simultaan een video-opname van een plek aan het Boelekeerlspad, gemaakt door Arthur van der Lee.

Voor het overgrote deel van de afbeeldingen is Google als open bron gebruikt.
Kaarten 72, 73 en 75: (deels) Lucia van der Lee.

Plan Radix 06-21694906